

כל הזכויות שמורות למחברים
מהדורה שלישית עם תיקונים והוספות

ליצירת קשר בנושא הזמנות, הפצה,

וכל נושא אחר:

072-3902392

mikraot613@gmail.com

mikraot.co.il

אור
הספר
התורני
הוצאה לאור
052-7628377

גומל חסד
תורה עבודה וגמילות חסדים

בס"ד, א' חשון תש"פ, 4-66/פ'

דברי ברכה

הובא לפני מקצת גליונות ספר **מקראות שלובות** מעשה ידיו של היקר והנעלה, משנתו סדורה וערוכה, עמו עז ותושיה, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, יראתו קודמת לחכמתו, שמן תורק שמו, כה"ר **אליהו חדר** נר"ו. ודבר טוב ונאה עשה לבאר ולפרש דברי המקרא על פי המפרשים רש"י והמצודות ועוד, שבהם מפרש ומברר באר היטב את המקרא, להקל על הלומדים, ובפרט בני הנוער, ועי"ז נמשכים ללימוד התנ"ך בהבנה ובחשק. והכל סידר בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, בלשון צחה ונקיה, המתאימה לכל שכבות הציבור, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ואכן ת"ח צריך שידע גם מקרא ומשנה וספרי מוסר, וכמ"ש מרן החיד"א בדבש לפי (מערכת ת' אות מא) דמכאן תוכחה לתלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד כי אם גמרא ופוסקים, ומבזים בלכ"ח שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר, והן בעון לא ידעו ולא יבינו כי אף אמנם שלימוד הגמ' יקר מאוד, ואין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה, וכתב ר"ת שהתלמוד כלול בכל, מ"מ כ"ז היינו ללומד תורה לשמה בענוה, ונזהר בדקדוק מצות כמו הראשונים, שהיו קדושים מאוד, ונשמתם ממקום עליון, אבל בדור יתום זה כי גברה סטרא, והוא בעקבות משיחא, והיזהר"ר רודף לתלמידי חכמים ביותר, ואלו התלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד מוסר על הרוב הם מתגאים בלימודם, וחושבים שהם חכמי גדולים, ומבזים הזקנים וגדולי דורם, ואינם מקפידים להתפלל כהוגן, ופוגמים ברית הלשון והראות, וכיוצא. ולכן אין תורתם רצויה, כי אינה לשמה וכו', ולכן כל ת"ח אשר נגע אלהים בלבו ימהר לשוב, וילמד מוסר ותיכף יכיר בגאותו, ומהות לימודם ואשר נכשלים בכמה ענינים, וישוּבו אל ה', ואז לימוד הגמ' יעלה לרצון לפני ה', ונסלח להם. ע"כ. ועיין בשו"ע הרב (הלכות ת"ת פ"ב ס"ב) מ"ש בשם הר"ן בע"ז יט. ובד"מ (יו"ד סי' רמו אות ב), ובביאור הגר"א (יו"ד שם ס"ק סו) די"א שלא ישלש זמן לימודו לשלשה חלקים שוים, שהרי המשנה צריכה זמן רב יותר מן המקרא, וכ"ש שהתלמוד צריך זמן רב יותר מן המשנה, אלא העיקר הוא שילמד שלשה לימודים אלו, ויחלק את זמנו לכל אחד ואחד כפי שיעור הזמן הראוי לו בכל יום, עד שיגמור את כולם בשוה ויוכל להמשיך לסבור ולעיין. ואמנם כתבו הפוסקים שאין אנו רשאים לעסוק במקרא שליש מזמנינו, ולבטל מן המשנה והתלמוד, אלא עיקר הלימוד יהיה במשנה ותלמוד, ולמקרא די בגירסא דינקותא. ועיין בב"י (בד"ה יו"ד סי' רמו) בשם רבינו ירוחם והרמ"ה. וכ"כ בכנה"ג (יו"ד סימן רמו אות ב'), דמה שאמרו שצריכים לחלק הלימוד במקרא וכו', זה בדורות הראשונים שהיה לבם כפתחו של אולם ודי להם במשנה ותלמוד שני שליש ימיהם, אבל לדין במקרא בגירסא דינקותא די, והלואי שיספיק לנו שאר ימינו למשנה ותלמוד. בדק הבית: ואני אבא אחר הרב שלא אמרו זה רק בזמנם שלא היה להם תורה שבע"פ ארוכה, זולת משנה וברייתות ותוספתא ואגדת התלמוד, אבל בזמנינו שכל הרבנים הרחיבו גבול בתורה, וחיברו ספרים, ובדאי שהם בכלל תורה שבע"פ, הלואי שיספיק ימי חיינו לקוראן.

גם בכס"מ (פ"א מהלכות ת"ת הלכה יב) כתב, דדבר פשוט הוא שלגמרא צריך זמן רב יותר מלמקרא ומשנה, ועל כך סומכין העולם ואין משלשין. ע"ש. וראה בהליכו"ע ח"ח בהלכות ת"ת.

ולא נצרכה אלא לברכה שיהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח, להגדיל תורה ולהאדירה, וימשיך להרבנות חילים לתורה ולתעודה, ויפוצו מעיינותיו חוצה, לאורך ימים ושנות חיים, אמן.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרבנות הראשית לישראל

בס"ד, ג' חשוון, תשפ"א
21 אוקטובר, 2020
הסכ' - פ.63

לכבוד
הרב אליהו חזקוני שליט"א

מכתב ברכה

הגיעני עלי פירושך "מקראות שלובות" על התנ"ך. מהמעט שראיתי, ניכר העמל והיגיעה שהשקעת. שילבת כראוי פרשנות על הכתובים וביארת בשפה ברורה ונעימה את לשון התנ"ך. השתת את הדברים על הפרשנות המקראית המקורית רש"י, רד"ק, מצודת דוד, מלבי"ם ועוד. הפירוש שלך שופך אור ומוסיף נופך.

צר לי שבעת האחרונה נתמעט לימוד התנ"ך בישראל. על חשיבות לימוד התנ"ך יש להביא את דברי הש"ך על שו"ע יו"ד הלכות מלמדים ס' רמה (סע"ו) כתב: "היה מנהג בעיר כשלווקח מלמד תינוקות שזכר, חייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה ותלמוד וכו'". וביאר הש"ך (סע"ק ה): תורה שבכתב הכוונה כל תורה נביאים וכתובים. והוסיף מנהגו של ישראל תורה היא. והבאר היטב שם מביא דברי הב"ח דשלא כדין נוהגים העולם שלא ללמד את בניהם תורה נביאים וכתובים.

כמובן שסדר הלימוד צריך להיות שהמרכז הוא לימוד הגמרא, אבל מוטל על כל אחד לעסוק בכל חלקי התורה ובנ"ך בכללם. איתא במסכת שבת (ס"ג ע"א) א"ר כהנא כד הונא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס ולא היה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא".

אבל חשובה ידיעה זו שאין ללמוד מקרא אלא על סמך המסורה! גדולי ישראל הביעו דעתם כנגד הפרשנים שלא השתיתו דבריהם על חז"ל ועל הפרשנים המסורתיים.

אני משוכנע שפעלך יוסיף ויקרב רבים ללמוד הנ"ך מתוך הבנת הכתוב כראוי.

תזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

במחבת התורה

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בעה"ת ש, ברביעי בשבת שמנה ועשרים יום בתמוז התשע"ט.

אגרת ברכה

ראה ראיתי פרי עמלו, של איש יקר ורב תבונה, שמחזיק במלאכתו למחיתו ולכלכלת בני ביתו בכבוד, וביחד עם זה הוא קובע עתים לתורה, ביחד עם חבורא, של אנשים אוהבי תורה, והוא רחים ומוקיר רבנן, ואיהו גופיה צורבא מרבנן, ומחזיק בירי עמלי תורה, ובמסגרת זו הוא מנהל מוסדות "גומל חסד" בעי"ת אשדוד יע"א. הוא כבוד הרב **היקר אליהו חדר שליט"א**, וכתב חיבור "מקראות שלובות", ובו פירוש המילים והתיבות, ע"פ המפרשים, לאורם אנו הולכים, רש"י והמצודות. והרב המחבר שליט"א, כל יום ביומו, בשעות הערב, הולך אל תורת ה' ומתקרב, אשריו ואשרי חלקו.

ומן המעט שיכולתי לראות אחת הנה, ואחת הנה, ראיתי שהשקיע מחכמה ובינה, בדעת ובתבונה, וידו על העליונה, מאשר קרא ואשר שנה, לא הניח זזית ופינה, למען יניח הדברים לפני הקוראים, להקל עליהם שיקראו ויבינו, ויהיו להם ברורים ומבוארים, וה' יהיה בעזרו, הודו והדרו, ויאיר אורו, להפיץ את ספרו, ויתקבל ברצון אצל החכמים, בחסד וברחמים, להגדיל תורה ולהאדירה אמן.

מיחל ומצפה ליום בשורה, ולבניין בית הבחירה,

בימינו במהרה.

שלמה משה עמאר
שלמה משה עמאר
הראשון לציון
הרב הראשי לירושלים

בנשיאות רבותינו שבא"י:
מזן הגאון האדיר הראשון לציון הרב **עובדיה יוסף שליט"א**
ולהבהב"ח מזן הגד"ר **רפאל כ. צבאן** זצ"ל,
רב נתיבות, חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

על שם מרן הגאון
ר' רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, ראב"ד אי ג'רבה
(נוסדה בכסלו התשכ"ג ע"י תלמידו הגאון הקדוש
רבנו מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד חבר ב"ד בתנוס)

צמותה רשומה מס. 9-858-000-58

**מוסדות
הישיבה:**

גן ילדים

ת"ת לבנים

גן ובי"ס לבנות

מת'בתא ז-ח

ישיבה קטנה

ישיבה גדולה

סמינר לבנות

כוללי אנרכים:

בני-ברק
גבעתיים
נתיבות

בד"ץ "משפט וצדק"

ירחון "אור תורה"

"מכון הרב מצליח"
להוצאת ספרים

כולל ערב
לכתיבת שו"ת
"ויען שמואל"

מכון
"זכרו תורת משה עבדי"

קרן גמ"ח ומענקים

מכון הס"ת הספרדי
 "יד רפאל"

...ועוד

בס"ד, בני-ברק, יום פה חמשה בתשרי

אזרזני עיני (אשר אבי, דודאי פירוט יקר ומספיק אספיקי נך, אשר כוננו ידיו
של הרב אהרן רפאט שליט"ה ע"ה דברי רבותני המכריזים, קטן הפסוק ורע
האיכות. והכרת את אר אהרן יר"ה דבש"ה ל' רחמי (ש"מ) רפאט ע"ה כוננו.
אמאט (ש"ה), והיה מתיידין ע"ה אשר דמיון ע"ה (מחפזי מונס אפני כהנא
ואהרן אצברה אלו היה ממנה בל"ה לעומר כמנהג המנהג אלא דברם מן
השמות כמנהג ימינו סגולה, ואומרו הקב"ה ע"ה כה וסיפר אלא, ואזרזני אמר
"נפשו או הנהגה". אשר אמא: המה אשר מתיידין ע"ה בלא אמר דל' (כך)
אמר: אין לה מחפזי, אשר אצ"ח מה מנהג אהרן?
כן פנים דמנהג אלא אמר אמר אי מנהג או לעומר דמנהג פליכ"ה או אלו,
ולא אמר או לא אימור ואלו הנהג. והספיק לי אמר כי יט חש סדור שפוסק
מדיבורו, והיה כח דבר האדם שהיהו הספיקים.
ועצמי יישר כח של הנהג הנהג היו שיהיו ע"ה ונהג מתיידין ועומד דמנהג.
יק"ה או אהרן שפוסק בפסוקים "רפאט ע"ה הקב"ה" דמנהג אלו. ויפסוק
א-צ"ח אלה"ה וזה א-צ"ח הנהג" אלא יסוד הקב"ה אומר של חש פליכ"ה
והנהג אהרן דמיון ציון ונהג. אפ"ה
לחן.

בס"ד, ה' אב תשפ"א

הסכמה

הנני בזאת להגיד בשבחו של ידידי הנכבד שנהנה מיגיע כפיו וגם נהנה מאד מיגיעו בתורה הר' אליהו חדד הי"ו,
יתי לו ליקיר נפש דנן, על שהתעורר לדבר טוב, כי הנה ספרי הנביאים במקומות רבים הינם כספר החתום, ובמקרים רבים גם המפרשים על אתר לא הבהירו דים פירוש הפסוקים,
על כן, אזר ר' אליהו חלציו וחיבר חיבור נפלא בשם "מקראות שלובות" לבאר וללבן הדברים ע"פ דברי חז"ל שבתלמוד ובמדרשים, וראשית ביכוריו על ספר מלכים. ערוך בצורה מסודרת כאשר הפסוק המבואר מצוטט כלשוננו, למען ירוץ המעיין בו,
היו לפני כמה גליונות מספרו, וראיתי שכל דבריו על פי דברי חז"ל, ללא כל סטיה חלילה מדרך האמת.
על כן באתי בזאת לחזקו ולאמצו שימשיך בדרך זו, ויזכה שיפוצו מעיינותיו חוצה, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

הכו"ח לכבוד התורה ועוסקיה

הרב יוסף שיינין
הרב הראשי לאשדוד

Rabbi Samuel David Gross
Dean Kolell Beit Israel
Rabbi Of Chasidei Gur - Ashdod

הרב שמואל דוד הכהן גרוס
ראש כולל בית ישראל
רב חסידי גור - אשדוד

ב"ה, 5 עומר תשס"ו

הסכרה

בזיווג מה זכרתי יקראו יחד אחד
מרה ורשטן ל אליהו חזק בן
אח שרמז על מרדכי ואלכסנדר ויכניס
מאד ימרוסיו ככללים וראוי תיבור
חזרה על זמן מלכית בן יעקב חזק
חמאין כחיליו ולחיו כפרו כחמ
אח כל חמל

המקור
זמאן קוד ב"ה

ראיתי מה שכתב ידידינו מוקיר תורה ורבנן ר' אליהו חזק את פירושו על
מקראות שלובות ונהגתי מאוד מפירושו הבהירים וודאי ראוי החיבור לעלות
על שולחן מלכים כן יעזרהו השי"ת להמשיך בחיבורו ולהאיר בפירושו בעינינו
את כל התנ"ך.

המוקיר

שמואל דוד הכהן גרוס

ישראל בונם שרייבר

בלאאמו"ר הגר"פ זצוק"ל

רב אב"ד

באשדוד

בס"ד, יום ח' אלול

הידיד ידו של חזן אל"ף דיוני ינה גזו שיש א (בב מספר י"ח, שני גזו
גשלי קושיס דרין יקסיקני, ונאלי. לין געלוינ-מנין אל"ף קושיס גז. ונא געקויל
געניי ויקס אל"ף געלוינ. ונא גזו און דסדו נאב ונאלין ודיוני ינה געלוינ-און געלוינ דסדו
ד"ר געלוינ אל"ף געלוינ. ונא גזו און דסדו נאב ונאלין ודיוני ינה געלוינ-און געלוינ דסדו
און ספיר געלוינ אל"ף געלוינ. ונא גזו און דסדו נאב ונאלין ודיוני ינה געלוינ-און געלוינ דסדו

ד"ר (ש"ח)

י"ח

י"ח י"ח י"ח י"ח י"ח י"ח י"ח י"ח י"ח י"ח

ישראל בונם שרייבר
בלאאמו"ר הגר"פ זצוק"ל
רב אב"ד באשדוד

הראני ידידי ה"ר אלי חדר שליט"א ביאור יפה מאוד שעשה על כמה מספרי
הנ"ך, שבו הוא משלב פירושים בתוך הפסוקים, ומלמטה ציון המצויינת מהיכן
לוקח פירוש זה, והכל מהפירושים המקובלים לנו מדור דור. והוא ערוך בסדר
נאה ומתקן. ובודאי יביא לתועלת להקל הלימוד בספרי הנביאים ובפרט
לצעירי הצאן.

ע"כ אמינא לפעלא טבא יישר, ואת הכל עשה יפה בעיטו, ויהי המקום בעזרו
להמשיך להוציא עוד ספרים מחוכמים ללמוד וללמד ולהפיץ תורה ברבים.

בברכת כוח"ט

ידידו

ישראל בונם בלאאמו"ר הגר"פ זצוק"ל שרייבר

הרבנות הראשית המועצה הרתית
ע"ה"ק צפת תובכ"א

בס"ד

י"א חשוון תשפ"א

המלצה

במסכת ברכות דף ח א "אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה.

השאלה שעולה מיד על מאמר זה היא כיצד יתכן שמי שרק נהנה מיגיע כפו אך אינו ירא שמים יהיה גדול ממנו שהוא ירא שמים ואף זוכה לעולם הבא?

אל יטעה ויחשוב אדם שהייתה כוונתם בנהנה מיגיעו ואינו ירא שמים, אלא שזה וזה הם יראי שמים ואמרו, שגדול הירא שמים שהוא מתפרנס מיגיע כפיו, מאותו ירא שמים שמטיל פרנסתו על הצבור ומתפרנס בשביל תורתו, אף על פי שהוא ירא שמים.

מאד שמח ליבי ויגל כבודי כשהובאו לפני גליונות ספר "מקראות שלובות", פרי עמלו של ה"ה ר' אליהו עמנואל חדד הי"ו, יראת ה' היא אוצרו.

אכן התרשמתי ששילבת בטוב טעם ודעת את הפרשנות המקראית של רבותינו גדולי הראשונים, יחד עם ביאור בהיר ונהיר שמלווה את הקורא החפץ בהבנת הכתוב, באופן רך ונעים.

יה"ר שיחולו כל הברכות על ראשך, לאורך ימים ולשנות חיים, לחיים טובים ולשלום, להגדיל תורה ולהאדירה, ולהמשיך ולזכות את הרבים, בידע מוצק ומבואר ביסוד תורתנו הקדושה, כמו גם בהעצמות אהבת התורה בקרב התלמידים. ובאתי על החתום, לכבודה של תורה, של לומדיה ומלמדיה.

שמואל אליהו
רב העיר צפת

עובדיה יוסף טולידאנו

מח"ס שו"ת "משיב משפט" ועוד

דיין בית דין צדק "דרכי תורה"

בס"ד, ערב ראש השנה תשע"ט

מכתב ברכה

הן הראני ידיד נפשי רבי אליהו חזק הי"ן את פעלו הרב, בעריכת פירוש רם ונישא על נ"ך, למען ירוץ הקורא בו, להבין אמרות טהורות, דברי נביאנו הקדושים.

וכבר ידוע שאחד מהקניינים שהתורה נקנית בהם, הוא "במקרא ובמשנה", וביאר המדרש שמואל, שצריך שיחיה האדם בקי במקרא ובמשנה שהם היסוד אשר בית התלמוד נשען עליהם, ואין יוכל לבנות בית ה' בלי יסוד! ובשמות רבה (מא) איתא, מה כלה מקושטת בכ"ד קישוטים, אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכל כ"ד ספרי תנ"ך. ובמכות (י) דרש רב סימאי: מאי דכתיב (קהלת ה): "ומי אוהב בהמון לו תבואה", למי נאה ללמוד ולדרוש בהמון? מי שכל תבואה שלו. [ופירש רש"י: שבקי במקרא במשנה בהלכות ובאגדות], והיינו דר"א, דכתיב (תהלים קו, ב): מי ימלא גבורות ה'! ישמיע כל תהלתו. למי נאה למלא גבורות ה', מי שיכול להשמיע כל תהלתו. והגאון היעבי"ץ במגדל עוז כתב, שהלומד גמרא או הלכה בלי ידיעת הפסוק המדובר, הרי זה כמי שבידו מפתחות חדרי הבית הפנימיים, ואין בידו מפתחות הבית החיצוניים. וכמו שהבאתי כל זה ועוד בספר קנין תורה.

וזאת אשר ראיתי אצל מור זקני - רבן של כל בני הגולה מרן זצוק"ל, אשר יחד עם גדלותו בכל מכמני התורה, לא זנח את לימוד הנביא, וקבע עת שיעור מידי שבוע בשבוע לבני ביתו בלימוד הנביא. גם כאשר היה נוסע ברכבו לנסיעות ארוכות, לעתים היה ממלמל בפיו פסוקי תנ"ך. ופעמים רבות עודדנו על כך, ודיבר על מעלת תנ"ח הבקי בקישוטי התורה. כך היה גם שיחו, כאשר כל ברכה ושיחה היתה משתבחת בציטוט פסוקים מהנ"ך. זיע"א.

ולכן, ראוי הוא רבי אליהו שליט"א לברכה על פעלו הרם, להחדיר את לימוד הנ"ך בעם ישראל, יהי ה' עמו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, לשמור ולעשות להמשך האדרת התורה ושמירת הקדושה, ולהצליח בכל מעשי דיו.

ב"קרא/דאורייתא
עובדיה יוסף טולידאנו

להפצת ערכי היהדות (הרצאות, קלטות למבוגרים, קלטות ספורי חז"ל לילדים)

ת.ד. 1266 - הרב קוק 18 - רכסים 20496 - טלפון: 04-9846776

בס"ד

ניסן תשפ"א

לידיד נפש, אוהב תורה ולומדיה,
מוקיר תלמידי חכמים ובעצמו צורבא מדרבנן
הרב אלי חזק הי"ו
רב שלומות,

קבלתי בשמחה ספריך "מקראות שלובות" על ספרי הנביאים שמואל א' ב',
מלכים א' ב'.

העיון בספריך גרם לי עונג חג אמיתי. דבר גדול עשית בשטח החינוך.
ספריך הם ספרי יסוד. חובה בכל בית יהודי, לתלמידי חכמים וליהודים בכל
אתר ואתר, במיוחד למורים/ות, מחנכים/ות, תלמידים/ות בלימוד התנ"ך על פי
מקורות האמת, חז"ל ראשונים ואחרונים, ללא צורך לרעות בשדות זרים.

הרעיון הנפלא להדפיס את הבאור הבהיר והמאיר, ממש בתוך דברי הנביאים,
בקנקן מפואר במיוחד, גורם ליתר חשק ורצון להבנת דבריהם הקדושים,
ולאהבת תורה.

תבורך מפי עליון. יהי רצון שתזכו אתה וזוגתך תחי' לאריכות ימים ושנים
ביחד, בבריאות, ובכל הברכות הכתובות בתורתנו הקדושה, ולרוות רב נחת
יהודי מכל יוצאי חלצכם, ומתלמידיך אמן!
יה"ר שתמשיך לעשות פירות ופירי פירות, להרבות כבוד שמיים כחפץ ליבך
הטהור.

בתודה ובברכת התורה

עמנואל ישראל הכהן תחילה

מבוא בפעור הדולות 20, אשדוד, ישראל

Rav **Avraham Dery**
Communauté 'Chaaré Rahamim'
Institutions 'Gomer Hessed

ע"ה אברהם דרעי ס"ט
רב ומו"צ ק"ק שערי רחמים
מוסדות גומל חסד

ב"ה י"ז אדר תשפ"א

שלום לכבודו ולכל חסובים חודו,

אחדשה"ט,

אגרת ברכה **סדרת הספרים: "מקראות שלובות"**

כבר קדמוני רבים, גדולים, וטובים ממני שכתבו בשבח ובעידוד על המפעל הגדול והנפלא מאד, "מקראות שלובות". ומצד האמת, אינני ראוי ורשאי להוסיף על דברי מורי ורבותי, שאני כעפר מתחת לרגליהם. ומה אעשה, ולאן אפנה, מאחר שהפציר בי כבוד ידידי, אהובי ואוהבי, מוקיר תורה ורבנן ר' אליהו חדד הי"ו, ועמד ודרש את המגיע לו, ומפני כבודו, חינו, וחובתו לא אוכל בלא כלום לפוטרו. אז אמרתי בעיני, אף אני אענה את חלקי.

לאחרונה, זכינו וכבר רבו והופצו לרב מהדורות חשובות של התלמוד הבבלי והירושלמי שתלמידי חכמים גדולים טרחו ועמלו רבות על מנת להגדיל תורה ולהאדירה, להנגיש ביתר קלות את לימוד הגמרא לכל בית ישראל. וברכה גדולה צמחה על ידם וראינו שנוספו אלפים ורבות שבזכות מהדורות אלו זכו ונכנסו לשערי התלמוד לפני ולפנים.

מה אומר ומה אדבר, שלצד הישג מופלא זה, נדחק מעט העיסוק בשערי לימוד המקרא ועיינו ראו תלמידי חכמים רבים ששנו במשנה, ושמשו תלמידי חכמים (זה לימוד גמרא על פי פירוש רש"י על מסכת שבת דף י"ג ע"א), אך לא קראו כדבעי וכראוי במקרא.

במדרש רבה שמות מובא, מה כלה מקושטת בכ"ד קישוטים, אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכל כ"ד ספרים של התנ"ך. והגאון היעב"ץ במגדל עוז כתב, שהלומד גמרא או הלכה בלי ידיעת הפסוק המצוטט והמדובר, הרי זה כמי שבידו מפתחות חדרי הבית הפנימיים, ואין בידו מפתחות הבית החיצוניים.

מאז מסורת הלימוד ב"כתאב" של ילדי תוניס, ידוע הוא שלימוד הנביא תמיד ליווה את יהודי תוניס בכל מקום מגוריהם, עד שבחסדי השם יתברך זכינו והתורה חזרה לאכסנייה שלה. ראה ראיתי מאז הגעני בוראי עד הנה, שמפעל חשוב זה הינו פרי עמלו ומפעל חייו של כבוד ידידנו, האי גברא רבא, רבי אליהו חדד ישמרהו השם ויחייהו, ובאתי בזה לברכו, לחזקו ולאמצו.

יהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח, ויזכה לראות שיפוצו מעיינותיו חוצה, וירוממו קהל עם, ויזכה לקבל פני משיח צדקנו עם הכלי הראוי שדרכו ימלא עולם דעת ה' כמים לים מכסים. נסיים בברכה שהיא למעשה נאמרת בפסוקים שעל פי המסורת יהודי תוניס תמיד אמרו לפני לימוד דברי הנביאים:

(ישעיהו פרק ס, פסוק כב) הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, אני ה' בעתה אחישנה !

בברכת התורה והארץ,

ע"ה אברהם דרעי ס"ט

שמואל - ב

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
פטירת שאול המלך ויהונתן בנו	א	א-טז	23
קינת דוד על מות שאול ויהונתן	א	יז-כז	27
המלכת דוד על יהודה	ב	א-ז	35
המלכת איש-בשת על ישראל	ב	ח-יא	37
קרב בין אנשי יואב ואנשי אבנר	ב	יב-לב	39
בניו של דוד	ג	א-ה	49
פירוד אבנר ואיש-בשת	ג	ו-יא	49
אבנר עובר למחנה דוד	ג	יב-כא	53
יואב הורג את אבנר, קינת דוד	ג	כב-לט	57
מות איש-בשת	ד	א-יב	67
המלכת דוד על כל ישראל	ה	א-ה	73
כיבוש דוד את היבوسی בירושלים, מצודת ציון-עיר דוד	ה	ו-י	75
דוד וחירם	ה	יא-יב	+79
בני דוד שנולדו בירושלים	ה	יג-טז	79
מלחמות דוד בפלשתים	ה	יז-כה	79
העברת ארון האלהים	ו	א-כג	85

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
דוד רוצה לבנות את בית המקדש	ז	א-כט	97
כיבושי דוד והנהגת שלטונו	ח	א-יח	113
דוד גומל חסד עם בית שאול ועם מפיבשת בן יהונתן	ט	א-יג	123
מלחמת דוד בבני עמון ועוזריהם	י	א-יט	129
דוד ובת שבע	יא	א-כז	137
הוכחת נתן את דוד, משל כבשת הרש	יב	א-ט	153
העונשים שנגזרו על דוד, וביניהם מות הילד	יב	יד-כג	161
לידת שלמה	יב	כד-כה	163
מלחמת יואב ברבת בני עמון	יב	כו-לא	165
אמנון ותמר	יג	א-כב	169
אבשלום הורג את אמנון	יג	כג-לט	179
יואב משלים בין דוד לאבשלום-האישה התקועית	יד	א-כח	187
יואב מקרב בין דוד לאבשלום	יד	כט-לג	201
מרד אבשלום	טו	א-לז	205
דוד וציבא	טז	א-ד	225

עמ'	פסוקים	פרק	הנושא
227	ה-טו	טז	דוד ושמעי בן גרא
231	טז-כ	טז	חושי הארכי מצטרף כמרגל למחנה אבשלום
233	כא-כג	טז	אבשלום בא על פילגשי דוד אביו, ע"פ עצת אחיתופל
237	א-יד	יז	חושי הארכי מפר את עצת אחיתופל השניה, על דרך המלחמה
245	טו-כב	יז	חושי שולח להזהיר את דוד
247	כג	יז	התאבדות אחיתופל
249	כד-כט	יז	דוד במחניים מקבל סיוע בצידה
253	א-יח	יח	מלחמת יואב באבשלום, הריגת אבשלום
261	יט-לב	יח	הבשורה לדוד על מות בנו אבשלום
271	א-ה	יט	קינת דוד על אבשלום בנו
271	ו-ט	יט	יואב מוכיח את דוד על אבלו על אבשלום
275	י-טז	יט	העם מחזיר את דוד למלך
277	יז-כד	יט	שמעי בן גרא מבקש את סליחת דוד
283	כה-לא	יט	פגישת דוד ומפיבושת
285	לב-מ	יט	דוד גומל חסד לברזילי הגלעדי
289	מא-מד	יט	דוד חוזר לירושלים
293	א-כב	כ	מרד שבע בן בכרי
305	כג-כו	כ	הממונים במלכות דוד
307	א-י	כא	דוד והגבעונים

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
דוד קובר בשנית את שאול ויהונתן	כא	יא-יד	315
דוד נגד הפלשתים וגיבוריהם	כא	טו-יח	317
שירת הודאת דוד לה'	כב	א-נא	323
דברי נבואות דוד האחרונים	כג	א-ז	339
גיבורי דוד	כג	ח-לט	343
דוד מונה את ישראל-מגפה בעם	כד	א-יז	357
דוד בונה מזבח בחלקת ארונה היבوسی שקנה- סוף המגפה	כד	יח-כה	367

הקדמה

ספר שמואל הינו הספר השלישי בספרי הנביאים, ספר זה מהווה חוליה המחברת בין תקופת השופטים לתקופת המלכים, דהיינו בין התקופה בה הונהג העם ע"י שופט שהתמנה ע"פ דבר ה' בהתאם למצבם של ישראל לבין התקופה בה הונהג ע"פ משפטי המלוכה.

הספר נכתב ע"י שמואל הנביא¹, ולאחר מותו השלימו את חיבורו גד החוזה ונתן הנביא אשר כתבו את המאורעות שאירעו לאחר מותו של שמואל².

בספר מתוארים פועלם של שני השופטים האחרונים, עלי ושמואל ושני המלכים הראשונים בישראל - שאול ודוד, לפני כשלושת אלפים שנה.

על אף שחלוקת הספר לשני חלקים, שמואל א' (31 פרקים) ושמואל ב' (24 פרקים), אינה מקורית ובמסורת ישראל אינו אלא ספר אחד³, יש בחלוקה זו היגיון מפני שספר שמואל א' עוסק בחיי עלי שמואל ושאוול, ואילו שמואל ב' עוסק במלכות דוד. חלוקה זו התקבלה ע"י המדפיסים לדורותיהם⁴.

שמו של הספר לא נקבע בגלל מחברו דווקא, אלא משום כבודו ומעשיו אשר עשה שמואל בהנהגתו את עם ישראל בדרך הישרה, ובכלל מעשיו משיחת שאול ודוד, ונמצא אם כן שכל המאורעות שאירעו עם שאול ודוד היו מעשי ידיו של שמואל בשליחות ה'.

והנה, מאורעות עלי ושמואל אמורים היו לכאורה להיכתב בספר שופטים, ואילו קורותיהם של שאול ודוד בספר מלכים, אולם בגלל מעלתם של שמואל ודוד, יוחד ספר בפני עצמו, ונמצא שיש דמיון בין עלי לשמואל ובין שאול לדוד, ששניהם באו במקום קודמיהם בשפיטה ובמלכות⁵.

הספר מקיף תקופה קצרה יחסית של פחות ממאה שנים, החל מלידתו של שמואל הנביא ע"ה⁶ ועד סוף ימי מלכותו של דוד המלך ע"ה בהם קנה את גורן ארונה היבוסית⁷, ואולם מחמת הלקח והמוסר שבהם, נכתבו הדברים בפירוט רב, יותר מאשר נכתב על תקופת השופטים שלפניה ותקופת המלכים שלאחריה.

1. בבא בתרא יד.; ובדברי הימים-א' (כ"ט כ"ט) נקרא הספר "דברי שמואל".

2. בבא בתרא טו., ויש מרבתינו שכתבו שגם ירמיהו השלימו (ראה למשל אברבנאל בהקדמתו לספר יהושע).

3. מקור החלוקה בתרגום השבעים מהמאה השליש עשרה שתרגמו את התורה ליונית לתלמי המלך (כמו ספר מלכים ודברי הימים).

4. יש מרבתינו שחילקו את הספר לפי נושאים, הרלב"ג חילקו לחמישה חלקים, ואילו האברבנאל בהקדמתו לספר חילקו לעשרים וחמישה פרשיות.

5. מתוך הקדמה לספר שמואל במעם לוועז.

6. בשנת ב' תתל"ב.

7. בשנת ב' תתקכ"ד, שם עתיד בנו שלמה לבנות את בית המקדש.

לפיכך למרות שבספר דברי הימים מסופרים ענייני המלך דוד ומעשיו⁸, לא כל הדברים שנאמרו בספר שמואל נכתבו בספר דברי הימים, שכן ספר שמואל אשר נכתב ע"פ הציווי האלוקי, לא נועד לספר מאורעות כפי שכותבים את מעשיהם של מלכים, אלא מטרתו היא להודיע את חסדי ה' יתברך והניסים אשר עשה, ולכן נזכרים בספר שמואל רק הדברים שיש בהם לימוד ליראת שמים לדורות⁹.

סדרת "מקראות שלובות" הינה פרי עבודתו של הר"ר אליהו חדר שליט"א, שירד לעומק המפרשים ובעמל ויגיעה ביאר היטב בלשון צחה דבר דבור על אופניו, ונערכה ונסדרה בהוצאת "אור הספר התורני" על ידי צוות המכון בעיצוב חדשני ונאה המספק ללומדים קריאה רציפה של המקרא כשהוא משולב עם ההסבר בצורה נוחה ובלשון ברורה. ההסבר עצמו קצר וקולע, כשהערות מופיעים הרחבות בדברי המפרשים, כמו גם הסברים נוספים לצד מדרשים מרתקים.

הביאור מתבסס על פירושיהם של רש"י, רד"ק, רלב"ג, רי"ד, רי"א קרא, המצודות, אברבנאל והמלבי"ם, וכן על דברי המדרשים השונים, כשכל המקורות מצויינים בהערות, וכאשר ההערה מכילה הבהרות או הוספות הודגש והוגדל המספר לנוחיות הקורא.

ביאור זה משולב במקרא עצמו בצורה נוחה וקלה למען יוכל הלומד להבין את דברי הנביא ללא צורך לחפש במפרשים. בכדי שירוך הלומד בקריאת הביאור נוסף מקף בכל מקום שאין בו תוספת ביאור אלא רק פירוש מילולי של המקרא. בנוסף, לתועלת הלומדים המעיינים שולב לצד הביאור המקרא המלא עם פירוש רש"י והמצודות.

כרכי הנביאים שכבר ראו אור עד כה התקבלו בקורת רוח מרובה בקרב לומדי בית המדרש, מלמדי תשב"ר ומורות. המחסור בפירוש קצר ומתומצת המביא את דברי רבותינו המפרשים ניכר בציבור שידע להעריך את העבודה הנפלאה, וכעת נסדרו בהוצאה חדשה ומתוקנת עם תיקונים, שינויים והוספות.

וכאן המקום להודות למנהל המכון הרב מנחם ספרא שניצח על המלאכה במלאכת אומן, ועימו העורך הרב יוסף ספרא על עריכה מקצועית ובהירה, וכל העוסקים במלאכה יזכו לסייעתא דשמיא ויפוצו מעינותיהם חוצה.

נוסח המקרא מבוסס ברובו על פי "מקרא על פי המסורה" (רישיון חופשי ופתוח CC-BY-SA).

ונסיים בהודאה ותפילה לבורא עולם שלא תצא תקלה תח"י ושנזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

ניסן תשפ"ד

8. גם בספר תהלים מובאים הרבה מזמורים בקשר לאירועים המסופרים בספר שמואל.

9. מתוך הקדמת האברבנאל לספר.

רש"י

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שְׂאוּל וְדָוִד שָׁב

מֵהַכּוֹת אֶת־הָעַמְלָק וַיֵּשֶׁב דָּוִד
בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם: ד וַיְהִי | בַּיּוֹם

הַשְּׁלִישִׁי וַהֲנֵה אִישׁ בָּא מִן־הַמַּחֲנֶה

מֵעַם שְׂאוּל וּבִגְדָיו קָרְעִים וְאֶדְמָה עַל־רֹאשׁוֹ וַיְהִי בְּבֹאוֹ אֶל־דָּוִד
וַיִּפֹּל אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ: ג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אִי מִזֶּה תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
מִמַּחֲנֶה יִשְׂרָאֵל נִמְלָטִיתִי: ד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד מַה־הָיָה הַדָּבָר
הַגָּד־נָא לִי וַיֹּאמֶר אֲשֶׁר־נָס הָעָם מִן־הַמִּלְחָמָה וְגַם־הִרְבֵּה נָפַל
מִן־הָעָם וַיָּמָתוּ וְגַם שְׂאוּל וַיְהוֹנָתָן בְּנוֹ מָתוּ: ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
הַנָּעַר הַמִּגִּיד לוֹ אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי־מָת שְׂאוּל וַיְהוֹנָתָן בְּנוֹ: ו וַיֹּאמֶר
הַנָּעַר | הַמִּגִּיד לוֹ נִקְרָא נִקְרִיתִי בְּהָר הַגִּלְבָּעַ וַהֲנֵה שְׂאוּל נִשְׁעַן
עַל־חֲנִיתוֹ וַהֲנֵה הִרְכַּב וּבַעֲלִי הַפָּרָשִׁים

מצודת דוד

(ה) אֵיךְ יָדַעְתָּ. שְׂמָא מְאוּמָד אוּ מִפִּי הַשְׁמוּעָה: (ו) נִקְרָא נִקְרִיתִי. בַּמִּקְרָא בָאתִי לַהֲרֹג הַגִּלְבּוּעִי: נִשְׁעַן. עַל
כִּי הִפִּיל עֲצָמוֹ עַל חֲרָבוֹ וּבִמְ"ש בִּשְׂ"א נָחַלָה מִן הַמַּכָּה וְהָיָה נִשְׁעַן עַל חֲנִיתוֹ וְאִנְשֵׁי הָרֶכֶב בָּאוּ קְרוֹב אֵלָיו:

מצודת ציון

(ב) וְאֶדְמָה. עֶפְרַי: (ג) אִי מִזֶּה. אִי־הַמָּקוֹם שֶׁתֹּאמַר מִזֶּה אֲנִי בָא: נִמְלָטִיתִי. עֲנִין הַשְׁמָטָה וְהַצֵּלָה:
(ו) נִקְרָא נִקְרִיתִי. מִלִּי מִקְרָה: נִשְׁעַן. נִסְמָךְ: וּבַעֲלִי הַפָּרָשִׁים. הֵם הָרִגְלִים הָרַבָּה בְּרִכְיָה:

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שָׁאוּל בעת ששקעה שמשו של שאול, ובני ישראל לא עצרו כח לפני אויביהם, זרחה שמשו של דוד¹, **וְדָוִד שָׁב** למקומו **מִהַכּוֹת** -לאחר שהיכה **אֶת הָעֶמְלִיק** -מחנה עמלק, והוא וארבע מאות איש נצחו מחנה גדול וכבד מאד², **וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם** -יומיים: **ב וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי** לשבתו בצקלג **וַהֲנָה אִישׁ³ עֹמֵלֵק⁴ בָּא מִן הַמַּחֲנֶה יָעַם** אותם האנשים שהיו במחנה עם⁵ **שָׁאוּל, וּבִגְדָיו הָיוּ קָרְעִים וְאַדְמָה** -ועפר⁶ **עַל רִאשׁוֹ** להורות שנפשו מרה עליו ושהוא מתאבל⁷, **וַיְהִי בָבֹא אֶל דָּוִד וַיִּפֹּל** אותו האיש **אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ** -והשתחוה: **ג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אִי מָזָה** -מהיכן **תָּבוֹא** -בָּאָתָּ?⁸ **וַיֹּאמֶר אֵלָיו** האיש **מִמַּחֲנֶה יִשְׂרָאֵל נִמְלָטָתִי** כדי להינצל⁹: **ד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד מָה** -איך¹⁰ **הָיָה הַדָּבָר** הזה במחנה ישראל שבגינו נמלטת? **הֲגַד נָא לִי, וַיֹּאמֶר לוֹ** האיש את המאורעות בהדרגת הקושי שלהם, מן הקל אל הכבד¹¹, וכך סיפר **אֲשֶׁר נָס** -ברח בהתחלה¹² **הָעָם מִן הַמִּלְחָמָה** וכתוצאה מכך¹³ **גַּם הָרַבָּה נָפַל מִן הָעָם, וַיָּמָתוּ גַם** ראשי העם¹⁴ **וְגַם שָׁאוּל וַיהוֹנָתָן בָּנוּ מָתוּ¹⁵**: **ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַנָּעַר הַמַּגִּיד** -אשר הגיד **לוֹ** את הדברים האלו, **אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי מֵת שָׁאוּל וַיהוֹנָתָן בָּנוּ** האם שמעת על כך¹⁶ או שמא אתה משער שכך קרה¹⁷ או אולי ראית זאת בעיניך?¹⁸: **ו וַיֹּאמֶר הַנָּעַר הַמַּגִּיד לוֹ נִקְרָא נִקְרִיתִי** -במקרה¹⁹ **בְּאֵת²⁰ בָּהָר הַגְּלִבְעַ וַהֲנָה שָׁאוּל נִשְׁעַן** -נסמך²¹ **עַל חֲנִיתוֹ** -חרבו²², **וַהֲנָה הָרֶכֶב** -המרכבות **וּבַעֲלֵי** -וראשי²³ **הַפָּרָשִׁים** -שרי הפלישתים²⁴ המורגלים הרבה

1. מלבי"ם. 2. מלבי"ם. 3. בפסיקתא כתוב שהאיש הזה היה דואג, ואולם רש"י אומר כי אין הדבר מתיישב על ליבו. 4. ראה להלן פס' ח'. 5. אברבנאל. 6. מצודת ציון. 7. אברבנאל. 8. כך משמע ממצודת ציון. 9. מצודת ציון. 10. אברבנאל. 11. רלב"ג. 12. מלבי"ם. 13. מלבי"ם. 14. רלב"ג. 15. ולא הזכיר את שאר הבנים שמתו, משום שאלו היו העיקר, ואולי גם כן מפני שלא ראה אותו הנער איך מתו שאר הבנים, אלא ראה רק את שאול ויהונתן שהיו ביחד, כי יהונתן היה תמיד ליד אביו, וכמו שנאמר (להלן בפס' כג) שאול ויהונתן וגו' ובמותם לא נפרדו (אברבנאל). 16. אברבנאל, מצודת דוד, מלבי"ם. 17. מצודת דוד. 18. אברבנאל, מלבי"ם. 19. רד"ק. 20. מצודת דוד. 21. מצודת ציון. כי הפיל עצמו על חרבו וכמו שכתוב בשמואל-א' לא, ד (מצודת דוד). 22. מצודת דוד. ומלבי"ם מפרש שהיא החרב שנדקר בה. ונראה שאחרי שנפל שאול על חניתו וראה שלא דקרוהו היה נשען עליה בכח להשלים את הדקירה, וכאשר ראה כי לא מת אמר לנער העמלקי שימיתוהו (רד"ק, רלב"ג). 23. רד"ק. 24. אברבנאל.

רש"י

(ט) אחוזי השבין. (מרגוס) אחדני רמיתא. ומדרש אגדה (ראה ילקוט שמעוני רמז קמא) משום עון הכהנים שהרג, וכמוז צהן (שמות כח ד) כתנת משכן: כי כל עוד נפשי בי. מהר ומומתני, טוב לי שמתמתני אתה, ואל יהרגוני אלה ויתעללו צי: (י) ואצעדה אשר על זרועו. (מרגוס) וטוטפתא דעל דרעיה:

הדבקהו: ז ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר הנני: ח ויאמר לי מיי-אתה ואמר (ויאמר) אליו עמלקי אנכי: ט ויאמר אלי עמד-נא עלי ומתתני כי אחוזי השבין כיי-כל-עוד נפשי בי: י ואעמד עלי ואמתתהו כי ידעתי כי לא יחיה

אחרי נפלו ואקח הנזר | אשר על-ראשו ואצעדה אשר על-זרעו ואביאם אל-אדני הנזה: יא ויחזק דוד בבגדו ויקרעם וגם כל-האנשים אשר אתו: יב ויספדו ויכפו ויצמו עד-הערב על-שאוול ועל-יהונתן בנו ועל-עם יהוה ועל-בית ישראל כי נפלו בחרב: כ יג ויאמר דוד אל-הנער המניד לו אי מזה אתה

מצודת דוד

(ח) מי אתה. מאיזה עם: (ט) כי כל עוד. ר"ל כל הנשאר כי עוד הוא רק אשר עדיין נפשי בי ולא יותר כי כבר הלכו ממנו ההרגשות כולם וא"כ בוודאי אמות ולזה השלים המיתה לבל יתעללו כי הערלים טרם אמות: (י) כי לא יחיה. א"א לו להשאר חי אחרי ההפלה שנפל על חרבו: (יב) ועל עם ה'. אלו הגדולים שבהם: ועל בית ישראל. הם יתר העם: (יג) אי מזה אתה. מאיזה מקום אתה אם עודך עדיין יושב בארץ עמלק או אתה גר בארץ ישראל ר"ל אם נתגיירת:

מצודת ציון

הדבקותו. ר"ל באו קרוב לו: (ט) השבין. חולי הרתת כת"י: (י) הנזר. העטרה: ואצעדה. שם העדי שעל הזרוע וכן אצעדה וצמיד (במדבר ל"א):

ברכיבה²⁵ **הַדְּבָקָהּ** - באו קרוב אלי²⁶: **ז וַיִּפֶּן** שאול²⁷ **אַחֲרָיו וַיִּרְאֵנִי** והנה אין בידי חנית או חרב והבין בי כי לא להילחם באתי שמה²⁸, **וַיִּקְרָא אֵלַי וְאָמַר** לו **הֲנִי: ה וַיֹּאמֶר לִי מִי** - מאיזה עם²⁹ **אַתָּה וְאָמַר (וַיֹּאמֶר³⁰ כתיב) אֵלַי עֲמַלְקִי אֲנֹכִי: ט וַיֹּאמֶר אֵלַי** שאול **עָמַד נָא עָלַי וּמַתִּיתֵנִי** - והשלם את מיתתי³¹ **כִּי אֶחָזְנִי הַשֶּׁבֶץ** - חולי הרתת³², הן הרעידות לפני המוות³³, והלכו ממני כל הרגשות הגוף, ובוודאי אמות³⁴, לכן מהר אתה להשלים את מיתתי³⁵ **כִּי כָל עוֹד נַפְשִׁי קְשׁוּרָה בִּי** ומתקשה לצאת אני מתייסר, ולכן אתה רק תקצר את ייסורי ואל תחשב רוצח³⁶, וטוב לי שתהרגני אתה, ואל יהרגוני הערלים האלה ויתעללו בי³⁷: **י וְאָעֲמַד עָלָיו וְאַמְתִּיתָהּ כִּי יִדְעֵתִי כִּי לֹא יוּכַל יַחֲיָה** - להישאר חי³⁸ **אַחֲרֵי נִפְלוּ** על חרב³⁹, וגם ידעתי כי לא יוכל לנוס מאויביו⁴⁰ **וְאָקַח הַנָּזֵר** - העטרה⁴¹ **אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ וְאַצְעָדָהּ** - ואת העדי (הצמיד שבזרוע)⁴², **אֲשֶׁר עַל זְרָעוֹ וְאַבְיָאִם אֶל אֲדֹנֵי הָנָה** שהוא הראוי ללבשם תחתיו⁴³: **יא וַיַּחֲזֶק דָּוִד בַּבִּגְדִּי (בבגדו כתיב) וַיִּקְרָעֵם** על שאול, על יהונתן, על עם ה' הם הסנהדרין, ועל בית ישראל כולו שנפלו בחרב⁴⁴ **וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אָתּוֹ** קרעו בגדיהם: **יב וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיִּצְמְמוּ עַד הָעֶרֶב עַל שָׂאוֹל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל עִם יְהוָה** אלו הגדולים שבהם⁴⁵ **וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל** הם יתר העם⁴⁶ **כִּי נִפְלוּ בַּחֲרֵב: יג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַנָּעַר הַמֹּגִיד לוֹ אֵי מָזָה** - מאיזה מקום⁴⁷ **אַתָּה?** האם אתה עדיין יושב

25. מצודת ציון. 26. מצודת ציון. 27. אברבנאל. 28. ר"י קרא. 29. מצודת דוד. 30. ראה את דברי רד"ק המסביר לפי השוני בין הכתיב לקרי כי רק אחר כך אמר לו כי הוא עמלקי, שמפני ששאול הרג את העמלקים לא אמר לו זאת מיד. 31. מלבי"ם. 32. רש"י, מצודת ציון. ואמרו חז"ל במדרש, "אחזני השבץ", משום עוון הכהנים (שלוששים כתונת תשבץ) שהרגתי (רש"י, רד"ק, אברבנאל). 33. מלבי"ם. 34. מצודת דוד. 35. מצודת דוד. 36. מלבי"ם. 37. רש"י, רלב"ג, מצודת דוד. 38. מצודת דוד. 39. רד"ק, מצודת דוד. 40. רד"ק, רלב"ג. 41. מצודת ציון. ורש"י מבאר את התפילין של ראש. 42. מצודת ציון. ורש"י מבאר את התפילין של יד. 43. מלבי"ם. 44. מכאן למדו חז"ל (מועד קטן כו.) שקורעים על נשיא ועל אב בית דין ועל צרת ישראל, וזה שכתוב (להלן בפס' יב) "על שאול" שהיה נשיא, "ועל יהונתן" שהיה אב בית דין, "ועל עם ה'" הם הסנהדרין, "ועל בית ישראל" כולו שנפלו בחרב (ר"י קרא, אברבנאל, מלבי"ם). 45. מצודת דוד. 46. מצודת דוד. וסיפר הכתוב בהדרגה, בגדול החל ובקטן כילה, כי כן הוא בעניין ההספד והבכי (רלב"ג). 47. ר"י קרא, מצודת דוד. ואברבנאל מבאר שדוד חשב שהנער הזה עם היותו

רש"י

(טז) דמך על ראשך. (תרגום) מוצת קטולך מהי ברישך, אין עונש צמיתתך אלא לעצמך: (יח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת. ויאמר דוד, מעתה שנפלו גבורי ישראל, צריכין בני יהודה ללמד מלחמה ולמשוך בקשת: הנה כתובה על ספר הישר. הלא היא כחוצה על ספר צראשית שהיא ספר ישרים, אצרהם יחזק ויעקב, והיכן רמזא, (צראשית מט ח) ידך צעורף אויבך, איזו היא מלחמה שמכין זה ידו כנגד פדחתו שהוא מול ערפו, הו' אומר זה קשת:

הזאת על-שאוּל ועל-יהונתן בנו: יח ויאמר ללמד בני-יהודה קשת הנה כתובה על-ספר הישר:

וַיֹּאמֶר בֶּן-אִישׁ גֵּר עַמְלִקִּי אֲנֹכִי:
יֵד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד אֵיךְ לֹא יֵרָאֶת
לְשַׁלַּח יָדְךָ לְשַׁחֵת אֶת-מְשִׁיחַ
יְהוָה: טו וַיִּקְרָא דָּוִד לְאַחַר
מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גֵּשׁ פָּנֶי-כֹּה וַיִּבְהוּ
וַיָּמָת: טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דְּמָךְ
(דמך) עַל-רֹאשְׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְּךָ
לֵאמֹר אֲנֹכִי מִתְּנִי אֶת-מְשִׁיחַ
יְהוָה: פ יי וַיִּקְנֶן דָּוִד אֶת-הַקִּינָה
הַזֹּאת עַל-שְׁאוּל וְעַל-יְהוֹנָתָן בָּנָיו:
קֶשֶׁת הֵנָּה כְּתוּבָה עַל-סֵפֶר הַיָּשָׁר:

מצודת דוד

בן איש גר עמלקי. עוד אבי בא לגור בארץ ישראל והוא נתגייר: (יד) איך לא יראת. ר"ל הואיל ואתה ישראל ומלידה איך לא יראת מה' לשלוח יד במשיחו עם כי צוה לך והיה קרוב למוט מ"מ חטאת לה': (טז) דמך על ראשך. ר"ל עון מיתתך על עצמך כי אתה בעצמך העדת בך שאתה הרגתו ואף אם אין האמת אתך וכל דברך המה בחושבך שבוז תמצא חן בעיני על שהיה מעולם לי לאויב מ"מ פך ענה בך ודמך על ראשך: (יח) ויאמר. טרם התחיל לקונן ראה לאמין לכות אנשיו לבל ירך לבכם להתייאש מלהרים ראש מול פלשתים ואמר להם הנה באה העת ללמד את בני יהודה קשת מלחמה לשם יתגברו על פלשתים: הנה כתובה. הלא הדבר ההוא הנה כתוב על ספר הישר והוא התורה שנאמר בה יהודה אתה יודוך אחיך ירך בעורף אויבך וכו' (בראשית מ"ט) ונאמר ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה (דברים ל"ג) וכן היה כי דוד הכניעם וגם מלכי יהודה אחריו:

מצודת ציון

(טז) פנע. ענין מכת מות כמו ופנע בכהנים (שמואל א' כ"ב): (טז) ענה. העיד כמו לא תענה (שמות כ'): (דברים ל"ג) וכן היה כי דוד הכניעם וגם מלכי יהודה אחריו:

בארץ עמלק, או אתה גר בארץ ישראל⁴⁸, **וַיֹּאמֶר בֶּן אִישׁ גֵּר עַמְלִקִּי אֲנֹכִי**
 אבי בא לגור בארץ ישראל, והוא התגייר לדת ישראל⁴⁹: **יָד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד**
 אם כדברך שהתגיירת לשמים, ותורת ישראל אתה שומר⁵⁰ **אֵיךְ לֹא יֵרָאֵת**
לְשִׁלַּח יָדְךָ לְשַׁחַת -להרוג **אֶת מְשִׁיחַ יְהוָה**? שהרי גם אם המלך ציווה
 עליך לעשות זאת, התורה אסרה עליך⁵¹, וחטאת לה⁵²: **טו וַיִּקְרָא דָּוִד לְאַחַד**
מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גֵּשׁ פָּגַע בּוֹ -הכהו מכת מוות⁵³, **וַיַּכְהוּ וַיָּמָת** הנער
 העמלקי: **טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דְּמָךְ (דמִיךָ⁵⁴ כתיב) -**עון מיתתך⁵⁵ **עַל רֹאשְׁךָ**
 והעונש על מיתתך הוא רק לעצמך⁵⁶, שאתה גרמת לעצמך מיתתך⁵⁷ **כִּי פִיךָ**
עָנָה -העיד⁵⁸ **בְּךָ לֵאמֹר אֲנֹכִי מִתְּתִי** -הרגתי⁵⁹ **אֶת מְשִׁיחַ יְהוָה: יז וַיִּקְנֶן**
דָּוִד אֶת הַקִּינָה הַזֹּאת עַל שָׁאוּל בעבור מעלתו⁶⁰ **וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ** בעבור
 אהבתו⁶¹: **יח וטרם התחיל לקונן,** ראה דוד המלך לאמץ לבבות אנשיו לבל
 ירך לבבם להתיימש מלהרים ראש מול פלשתים⁶², **וַיֹּאמֶר** להם דוד, מעתה
 שמת שאול ונפלו גיבורי ישראל, צריך⁶³ **לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קִשֶׁת** כי הוא
 מהנבחרים שבכלי המלחמה, ולא היו בישראל מי שיהיה בקי בזה⁶⁴, ואמר
 דוד לאנשי יהודה, אל תתיימשו מן הטובה ואל ירך לבבכם במות שאול
 ויהונתן, כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא הגבורה⁶⁵, **וְהִנֵּה** גבורה זו
 שעל בני יהודה להילחם בעד אחיהם בני ישראל⁶⁶ **כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר**
 הוא ספר בראשית⁶⁷:

עמלקי היה משרת איש מזרע אחר (כמו שהיה הנער אשר הביאו אל גדוד עמלק שהיה איש
 מצרי ומשרת איש עמלקי) וכששאלו אי מזה אתה? רצה לומר מאיזה אדם אתה, כי ראהו נער
 וחשב שהיה משרת ומשמש לאדם אחר, והוא השיבו בן איש גר עמלקי אנכי, ר"ל שלא היה
 משרת אדם אחר, ולא היה לו אדון כי היה עם אביו ועימו הלך למלחמה. **48.** רד"ק, מצודת דוד.
49. רד"ק, מצודת דוד. **50.** ר"י קרא. **51.** רלב"ג. **52.** מצודת דוד. **53.** מצודת ציון. **54.** "דמִיךָ" -
 דם שאול ודמך שניהם על ראשך (רד"ק, מלבי"ם). (ולפי הפירוש שהיה האיש ההוא דואג כוונתו
 גם על דמם של הכהנים והכהן המשיח). **55.** מצודת דוד. **56.** רש"י. **57.** רד"ק. ועל אף שלא היו
 עדים, נהרג מדין המלכות כדי שלא יזידו להרים יד במלך (מלבי"ם). **58.** מצודת ציון. **59.** ואף
 אם אין דברך אמת ואמרת אותם כדי לרצות אותי בחושבך שאשמח כי שאול היה לי לאויב,
 מכל מקום פיר ענה בך ודמך על ראשך (מצודת דוד). **60.** אברבנאל. **61.** אברבנאל. **62.** מצודת
 דוד. ואברבנאל מבאר כי גם פסוק זה הוא חלק מן הקינה. **63.** רש"י, ר"י קרא. **64.** רלב"ג.
65. רד"ק. **66.** ר"י קרא. **67.** דכתיב "וְהִנֵּה אֶתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִזְרְעֶל אֲנִי יָדְךָ בְּעֶרְפִּי אֲנִי יָדְךָ" (בראשית מט, ח)

רש"י

(יט) הצבי ישראל על כמותיך חלל. מנצח של ישראל, על תוקף מעוזם נפלחם חללים, כן תרגם יונתן: (כא) הרי בגלבע. ההרים שבגלבע: ושדי תרומות. (תרגום) לא תהי זכון עללא כמיסת דיעדון מניה חלמא: כי שם נגעל מגן גבורים. מגיני עור היו להם, וכשיוצאים למלחמה מושחין אותם בשמן, כדי שיהא כלי זיון המכה עליו מחליק, כמה דאחא אמר (ישעיהו כא ה) קומו השרים משחו מגן. וכאן כך היה מקונו הקינה, שם נגעל מגן גבורים, פלט שומנו ולא נדבק בו, ונעשה כאלו לא נמשח בשמן. כל 'הגעלה' לשון דבר הפולט מה שנותנין בו, כמו (איוב כא י) שורו עזר ולא יגעיל:

יִט הַצְבִּי יִשְׂרָאֵל עַל־כְּמוֹתֶיךָ חָלַל
אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים: כ אֶל־תְּגִידוֹ בְּנֹת
אֶל־תִּבְשְׁרוּ בַּחוּצֹת אֲשַׁקְלוֹן פֶּן
תִּשְׁמַחְנָה בְּנֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן
תַּעֲלֹזְנָה בְּנֹת הָעַרְלִים: כא הָרִי
בְּגֹלְבֵּעַ אֶל־טַל וְאֶל־מָטָר עֲלֵיכֶם
וּשְׂדֵי תְּרוּמָת כִּי שָׁם נִגְעַל מִגֶּן
גִּבּוֹרִים מִגֶּן שְׂאוֹל בְּלִי מִשִּׁיחַ
בַּשֶּׁמֶן: כב מִדֶּם חֲלָלִים מִחֲלָל
גִּבּוֹרִים

מצודת דוד

(יט) הצבי ישראל. כאומר אולם עתה עת לקונן במר נפש לומר הצבי ישראל ר"ל את א"י החמודה וכי ראוי שיהיה חלל על כמותיך הם הרי גלבע ואיך נפלו שם גבורים ור"ל הלא אף החלשים יתחזקו בעמדם על ההר ועל כמותיך נפלו אף הגבורים: (כ) אל תגידו בנות. ממותת שאול ויהונתן ועם כי בוודאי ידעו בלא הם אמר כן למליצת הקינה וכן בנת אל תגידו (מיכה א'): (כא) ושדי תרומות. מלת ואל שאמר משמשת בשתים כאלו נאמר ואל מטר עליכם ואל שדי תרומות וכאלו קלל ההרים שלא ירד עליהם טל ומטר ולא יהיה בהם שדה לתת ממנו תרומה לה' שלא יצמח בהן דבר מה להיות מהן חלק לגבוה יען וביען עליהם באה התקלה כי שם נגעל ונמאס מגן גבורים ונעשה שם מגן של שאול כאלו היה בלי משוח בשמן להחליק מעליו מכת ההרב:

מצודת ציון

(יט) הצבי. א"י קרויה ארץ צבי כמ"ש צבי היא לכל הארצות (יחזקאל כ') והוא ענין פאר וחמוד כמו לעשרת צבי (ישעיה כ"ח) והה"א של הצבי ה"א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב'): במותיך. ענינו מקומות גבוהים והרים כמו ירכיבהו על במתי ארץ (דברים ל"ב): (כ) תעלזנה. אף הוא ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים צ"ו) וכפל הדבר כמ"ש בדרך המקונן: (כא) הרי בגלבע. כמו הרים בגלבע: נגעל. ענין מאוס ותעוב כמו ונעלה נפשי (ויקרא כ"ו): מגן. הוא כעין מלבוש עשוי מעור שלוק ומשוח בשמן להחליק מעליו מכת הרב והנית ולובשים אותו במלחמה להגן:

יֵט הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל! -ארץ ישראל⁶⁸, המפוארת והחמודה מכל הארצות⁶⁹, האם היה ראוי כי **עַל בְּמוֹתֶיךָ** הם הרי גלבוע⁷⁰ יהיו **חָלָל** -חללים⁷¹? **אִיךָ נָפְלוּ גִבּוֹרִים** בתוך מעוזכם⁷²? הלא אף החלשים יתחזקו בעמדם על ההר, ועל במותיך נפלו אף הגיבורים?! אין זאת אלא מפני שלא רק שה' לא עזרם, אלא להיפך כי בהשגחתו נלחם בם⁷³: **כ** ועל אף שפלישתים ידעו על מפלת ישראל, דרך קינה אמר דוד⁷⁴ **אֵל תִּגִּדּוּ** -תודיעו דבר זה⁷⁵ שנהרגו שאול ויהונתן⁷⁶, שבהשגחת ה' היתה מפלתם⁷⁷, **בָּגַת** שהיתה עיר המלוכה של פלשתים, **אֵל תִּבְשְׂרוּ** את המפלה הזו **בְּחוּצַת אֲשָׁקְלוֹן** שכן בערים אלו יושבים פלשתים⁷⁸ **פֶּן תִּשְׁמַחְנָה** בליבן⁷⁹ **בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים**, **פֶּן תַּעֲלִצְנָה** בריקודים⁸⁰ **בְּנוֹת הָעַרְלִים**: **כֹּא** וקילל דוד את ההרים ההם, בעבור שקרה בהם הדבר הרע הזה⁸¹, וכך אמר **הָרִי** -ההרים⁸² **שִׁבְגָּלְבַּע אֵל** -לא יהיה בכם⁸³ **טַל וְאֵל** -ולא יהיה **מָטָר עֲלֵיכֶם**, **וּשְׂדֵי תְרוּמַת** -ולא יהיו בכם שדות המגדלות תבואה שמפרישים ממנה חלה⁸⁴, וגם שדות המגדלים פירות שמפרישים מהם תרומה⁸⁵ לא יהיו בכם⁸⁶, **כִּי נָשָׂם** בהרי גלבוע, **נִגְעַל** -נתעב, נמאס ונשלח⁸⁷ **מִגֵּן גִּבּוֹרִים** הוא המלבוש העשוי מעור שלוק ומשוח בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנוית, ולובשים אותו להגנה במלחמה⁸⁸, ונעשה שם בהרי גלבוע, **הַמָּגֵן** של **שָׂאוֹל** כאלו היה⁸⁹ **בְּלִי מְשִׁיחַ** -משיחה **בְּשָׁמֶן** להחליק מעליו מכת החרב⁹⁰: **כֹּכ** **מִדֵּם חָלָלִים** ו**מִמַּחֲלָב גִּבּוֹרִים** שהיו

איזו היא מכה שהיא בעורף הוי אומר זו מכת הקשת, שכשאדם פונה עורף לנוס והמורה מורה בקשת ומכהו בעורפו מאחוריו (רש"י, ר"י קרא). וכן נאמר (דברים לג, ז) "יִדְּיוּ רָב לוֹ וְעֶזְרֵי מִצָּרָיו תִּהְיֶה", וכך היה, כי דוד הכניעם, וגם מלכי יהודה אחריו (מצודת דוד). ⁶⁸. שהיא צבי מכל הארצות, ר"י קרא. ⁶⁹. כמו "לְעֶטְרַת צִבְיָה" (ישעיהו כח, ה, מצודת ציון). ⁷⁰. רלב"ג. ⁷¹. מצודת דוד. ⁷². תרגום, רש"י. ⁷³. מלבי"ם. ⁷⁴. רד"ק. ⁷⁵. מלבי"ם. ⁷⁶. מצודת דוד. ⁷⁷. כדי שלא ישמחו על כך שה' עזב את עמו (מלבי"ם). ⁷⁸. רלב"ג. ⁷⁹. מלבי"ם. ⁸⁰. מלבי"ם. ⁸¹. רלב"ג. ⁸². רש"י. ⁸³. מצודת דוד. ⁸⁴. רש"י. ⁸⁵. מצודת דוד, רלב"ג, רד"ק. ⁸⁶. מצודת דוד. ⁸⁷. רד"ק, מצודת ציון. ⁸⁸. רש"י, מצודת ציון. ⁸⁹. מצודת דוד. ⁹⁰. מצודת דוד, רש"י. ורלב"ג מבאר לשבח שאול ויהונתן, כי מגן שמשמששים בו רק לעיתים רחוקות צריך למשוך בשמן, והם שהיו נלחמים הרבה המגן שלהם לא היה משוח בשמן. ומלבי"ם מבאר כי המגן של זכיות ומעשים טובים לא עמד להם.

רש"י

(כב) לא נשוג אחר. לא היה רגיל להיות נסוג אחר: (כג) מנשרים קלו. לעשות רצון דוראס: (כד) המלבישכם שני עם עדנים. (מרגוס) דהוה מלביש לכוון לבושי זבעונין ומוזיל לכוון מפנוקין (לשון מרגוס יונתן): (כה) על במותיך חלל. (מרגוס) על בית מוספך אימקטלמא:

קִשְׁתַּי יְהוֹנָתָן לֹא נִשְׁוֹג אַחֲרֵי וְחָרֵב
שְׂאוּל לֹא תִשָּׁב רִיקָם: כִּג שְׂאוּל
וְיְהוֹנָתָן הִנָּאֵהִים וְהִנָּעִימָם
בְּחֵיָהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדּוּ
מִנִּשְׂרִים קָלוּ מֵאֲרִיּוֹת גְּבָרִים:
כד בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל־שְׂאוּל בְּכִינָה
הַמְלִיבְשָׁכֶם שְׁנֵי עִם־עֲדָנִים הַמַּעֲלָה עָרִי זָהָב עַל לְבוּשָׁכֶן:
כה אֵיךְ נִפְּלוּ גְבָרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן עַל־בְּמוֹתֶיךָ חָלָל:

מצודת דוד

(כב) לא נשוג אחר. חזר קשתו לאחור מבלי לרוות חציו מדם וחלב שונאיו: לא תשוב ריקם. אל נדנה מבלי להרוג הרג רב: (כג) בחייהם. עודם בחיים היו נאהבים ונעימים לכל בני אדם ר"ל מאור היו מקובלים על הבריות וחביבים בעיני כולם: ובמותם לא נפרדו. אף אחר מותם לא נפרדו מן האהבה והנעימה כי עד עולם לא תשכח כי רבה היא על כי היו קלים מנשרים וגבורים מאריות ללחום מלחמות ה': (כד) המלבישכם שני. כי התגבר במלחמה וחלק שלל האויב לאנשיו להלביש איש אשתו ובנותיו וכאלו הוא המלביש: עם עדנים. ר"ל שאר מלבושי פאר המעדן גוף הלבושין: על לבושכן. כי כן הדרך להעלות עדי הזהב ממעל על הלבוש להיות נראה: (כה) איך נפלו גבורים. כפל הדבר פעמים ושלוש בדרך המקוץ: יהונתן על במותיך חלל. אתה יהונתן גבור שבמותך תהיה חלל על במותיך הלא אף החלש יחשב לגבור כשעומד בהר ומכ"ש גבור כמותך ובהר שעוד אתה רגיל בו לדעת מוצאיו ומבואיו וכאומר הנה הצרה ההיא נפלאה הפלא ופלא:

מצודת ציון

(כב) נשוג. כמו נסוג בסמך וענינו החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נ"ט): (כג) והנעימים. ענין אהוב וחביב וערב כמו ודעת לנפשך ינעם (משלי ב'): נפרדו. מל' פרוד ופרישה: (כד) אל שאוּל בכינה. מל' בכי: שני. תולעת שני והוא צמר צבוע אדום: עדנים. כל דבר המפנק בין מאכלים טובים בין מלבושי פאר וכדומה יקראו עדן וכן ויתן מעדנים לנפשך (משלי כ"ט): עדי. ענין קשוט כמו תעדי עדי זהב (ירמיה ד'):

שונאיו⁹¹ **קִשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא** היתה רגילה להיות⁹² **נָשׁוּג** -נסוגה⁹³, חזרה⁹⁴ **לְאַחֲזֹר** מבלי לרוות חיציו⁹⁵, **וְחָרַב שָׁאוּל לֹא תָשׁוּב** -היתה חוזרת **רִיקָם** אל נדנה, מבלי להרוג הרג רב⁹⁶: **כִּג שָׁאוּל וַיְהוֹנָתָן הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימָם בְּחַיֵּיהֶם** לכל בני אדם, אשר היו מאוד מקובלים על הבריות, וחביבים⁹⁷ בעיני כולם⁹⁸, **וּבְמוֹתָם** -ואף אחר מותם⁹⁹ **לֹא נִפְרְדּוּ** מן האהבה והנעימה, כי עד עולם לא תישכח כי רבה היא¹⁰⁰, על כי יותר **מִנְּשָׂרִים** היו **קָלוּ** -קלים לעשות רצון בוראם¹⁰¹, ויותר **מֵאֲרִיזֹת גִּבּוֹר** היו גיבורים ללחום מלחמות ה'¹⁰²: **כִּד** אחר שבשני הפסוקים הקודמים קונן על שאול ויהונתן ביחד, התחיל לקונן על כל אחד בפני עצמו, ויאמר על שאול¹⁰³ **בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל שָׁאוּל בְּכִינָה** -תבכינה¹⁰⁴ שמרוב הצלחתו על הפלשתיים הייתם כל העם בשלווה ולא שללו אותכם אויביכם¹⁰⁵, **הַמִּלְבָּשָׁכָם** -ואשר הלביש אתכן **שְׁנֵי** -צמר צבוע אדום¹⁰⁶ **עִם עֲדָנִים** -תפנוקים¹⁰⁷ ושאר מלבושי פאר המעדנים גוף הלוּבש¹⁰⁸, **הַמַּעֲלָה** -ואשר העלה **עָדִי** -קישוטי¹⁰⁹ **זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן**¹¹⁰: **כֹּה** ועל יהונתן, קונן דוד כך¹¹¹, **אֵיךְ נִפְּלוּ גִבּוֹרִים** -גיבורי יהונתן¹¹² שהיו אמורים לשומר¹¹³ **בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן!** איך זה¹¹⁴ שלמרות רוב גבורתך¹¹⁵ **עַל בְּמוֹתֶיךָ** -בהר אשר היה מקום גבורתך¹¹⁶, בו היית רגיל לדעת מוצאיו ומבואיו¹¹⁷, נפלת¹¹⁸ **חָלָל!** הנה הצרה הזו הינה הפלא ופלא¹¹⁹, שהרי

91. מצודת דוד. 92. רש"י. 93. רד"ק, מצודת ציון. 94. מצודת דוד. 95. מצודת דוד. 96. מצודת דוד. 97. מצודת ציון. 98. מצודת דוד. 99. מצודת דוד. 100. מצודת דוד. ורד"ק ביאר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה, לא נפרדו מעם ה' ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמה. 101. רש"י. 102. מצודת דוד. 103. מלבי"ם. 104. מצודת ציון. 105. רלב"ג. 106. מצודת ציון. כי התגבר במלחמה וחלק שלל האויב לאנשיו להלביש איש את אשתו ובנותיו, וכאילו הוא המלביש (מצודת דוד). 107. תרגום, רש"י, מצודת ציון. ורד"ק מבאר הלבוש הטוב והנאה, ומביא את המדרש בשם ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר שבנות ישראל יבכו על שאול כי בשעה שהיו בעליהן יוצאים למלחמה היה שאול זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים, ור' נחמיה אומר בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל, על שאול בכינה בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו. 108. מצודת דוד. 109. מצודת ציון. 110. כי כן הדרך להעלות עָדִי הזהב ממעל על הלבוש, כדי שִׁיִּרְאָה (מצודת דוד). 111. מלבי"ם. 112. מלבי"ם. 113. אברבנאל. 114. רלב"ג, מצודת דוד. 115. רלב"ג. 116. רש"י. 117. מצודת דוד. 118. רש"י, רד"ק. 119. מצודת דוד.

רש"י

(כו) בלי מלחמה. שאל ויהונתן, שהיו כלי זיין של ישראל:

כּו צַר־לִי עָלֶיךָ אָחִי יְהוֹנָתָן נִעְמָתָה
לִי מְאֹד נִפְלְאָתָה אֲהַבְתָּךְ לִי
מֵאֲהַבַת נָשִׁים: כּו אֵיךְ נִפְלְאוּ
גִבּוֹרִים וַיֵּאבְדּוּ כָּלֵי מִלְחָמָה: פ

מצודת דוד

(כו) צר לי עליך. מאוד אני מיצר בעבורך כי נעמת לי מאוד: נפלאותה. האהבה שאהבתך היא אהבה נפלאה והיא יותר מאהבת הנשים אשר המה נאהבות אהבה רבה למו שחושק אליהם: (כו) ויאבדו כלי מלחמה. כי המה כאלו היו כלי מלחמתן של ישראל:

מצודת ציון

(כו) צר. מל' צרה ורענה: אחי. חביב כאח: נפלאותה. ענינו דבר אשר תקשה השגתו ותמוה כמו עשה פלא (שמות ט"ו):

במקום גבוה גם חלשים ייחשבו לגיבורים בעומדם שם¹²⁰: **כֹּזֶר לִי עֲלִיף**
 מאוד¹²¹ **אָחִי** -חביב כאח¹²² **יְהוֹנָתָן! נְעֻמָּת לִי מְאֹד נִפְלְאַתָּה** -חזקה
 יותר¹²³ **אֶהְבֶּתְךָ לִי מֵאֶהְבֵּת נָשִׁים** לבעליהן ובניהן¹²⁴: **כֹּזֶר** וסיים דוד בקינתו,
 וקונן כי לפעמים יפלו גבורים ויישארו גבורים אחרים תחתם, שאז לא אבדו
 כלי מלחמה, אבל פה¹²⁵ **אֵינִי נִפְלֹא גִבּוֹרִים** הם שאול ויהונתן שהיו כלי
 המלחמה של ישראל¹²⁶, **וַיֵּאבְדוּ כָּלֵי מִלְחָמָה** כי אין מי שישתמש בהם¹²⁷:

---

120. מצודת דוד. **121.** מצודת דוד. **122.** מצודת ציון. **123.** רלב"ג. **124.** שהיא אהבה חזקה מאוד (רלב"ג, וכך משמע גם מר' יוסף קמחי אביו של רד"ק). ורד"ק ביאר לפי התרגום כי אהבת נשים הן אביגיל ואחינועם שהיו נשי דוד. **125.** מלבי"ם. **126.** רש"י, רלב"ג. **127.** מלבי"ם.